אור זרוע לצדיק — שימושי האותיות

שימושי האותיות א"ב

א. (א) תמורת אות הכופל כמו [ישעיה י"ח, ב'] בזאו תמורת בזזו [תילים נ"ח, ח'] ימאסו תמורת ימססו. (ב) להקטין הענין כאחיותיה אותיות האמנתי"ו כדרך שכתב הרד"ק על אישון בת עין. (ג) סימן למדבר בעדו לעתיד כמו ארדוף אשיג. (ד) תמור ה"א כמו [דברי הימים-ב כ', לה] אתחבר אחזי' [תהלים ע"ו ו'] אשתוללו [ירמי' נ' י"א] דשא תמור דשה והוא בחילוף אחה"ע שממוצא אחד. (ה) תמור וי"ו כמו [תילים] נאות דשא תמור נוות כי אהו"י גם כן מתחלפות בעבור השתוותם במה שאין נרגשות במבטא. (ו) תמור חי"ת מטעם הנזכר לעיל [אות ד'], ולדעתי ויאבק כמו ויחבק עיין רש"י בראשית ל"ה על ויאבק איש עמו. (ז) תמור טי"ת כמו [יחזקאל כ"א כ'] אבחת חרב תמור טבחת לפרש"י שם בשם יש פותרין [ורד"ק שם ובשרשים שורש אבח בשם יש מפרשים] בעבור התחלפותן באטב"ח. (ח) תמור יו"ד כמו [ישעיה א' י"ז] אשרו חמוץ [שם ט' ט"ו] מאושריו תמור ישרו מיושריו והטעם נזכר לעיל [אות ה']. (ט) תמור עי"ן כמו [ישעיה י"ט י'] אגמי נפש תמור עגמי וכן בכמה מקומות אל תמור על ונזכר לעיל [אות ד'] הטעם. (י) תמור נו"ן ביסוד נופל כמו [יחזקאל כ"א כ'] אבחת תמור נבחת לפירוש א' ברש"י שם עיין שם וברש"י ישעיה [ט', י"ז] תהלים [קי"ט, ה'].

(י"א) אל"ף הנחות אחר כל התנועות. אחר הקמ"ץ ובא הכהן. אחר פת"ח חטאת מצרים. אחר ציר"י ראשית כל. אחר חיר"ק ראשון הוא. אחר שור"ק מסעף פארה. אחר חול"ם ראש דברך. (י"ב) הנוספת שלא לצורך כלל. בראש התיבה [תהלים ע"ב, י'] אשכר יקריבו. באמצע [ישעיה י"ט, ו'] והאזניחו נהרות [ירמי' ל"ב, כ"א] ובאזרוע נטויה. בסופה [ישעיה כ"ח, י"ב] ולא אבוא שמוע. ותחסר לפעמים כמו [שמואל-ב י"ט, י"ד] ולעמשא תמרו וכן מרשית השנה. ודומיהם:

ב. (א) על דבר המתמצע ומתתווך בין שאר דברים וזה. במקום. כמו, במצרים בבית בחצר. (ב) בזמן. כמו, [דברים ל"ב, ח'] בהנחל. בעת הנחל. (ג) בי"ת הכלי על הכלי שבו פעל כמו בחרבי ובקשתי. (ד) על העזר לפעול כמו [תהלים ס', י"ד] באלקים נעשה. (ה) בי"ת הסיבה. וכולל הסבה הגורמת [ישעיה מ', ב'] בכל חטאתיה [משלי י"ז] באין סוד. (ו) הסיבה התכליתות [הושע י"ב, י"ג] ויעבוד ישראל באשה [והוא גם כן בי"ת הבעבור] (ז) בי"ת הידיעה כמו ה"א הידיעה [שמות י"ט, י"ב] הנוגע בהר [ישעיה ט', ב'] כשמחת בקציר. (ח) על השם שבו חל הפעולה כמו [זכרי' ג'] גוער בים ומזה גם כן [שמות י"ט, י"ב] הנוגע בהר דלעיל. (ט) על הפלגת יתרון כמו [שיר השירים א', ח'] היפה בנשים [שופטים ו', ט"ו] הצעיר בכל בית אבי. (י) כטעם [דברים כ"ד] אל תשה בריעך. (י"א) כטעם בעבור [בראשית י"ח, כ"ח] התשחית בחמשה.

(י"ב) כטעם עם [בראשית ג'] ידבק באשתו [במדבר י"ג] אך במשה. (י"ג) כטעם על [ויקרא כ"ד, כ'] ינתן בו [נחמי' ב', י"ב] רוכב בה. רצה לומר עליו עליה. (י"ד) כטעם מן [ויקרא ח', ל"ב] בבשר ובלחם. (ט"ו) כטעם עד [איכה ד', י"ד] בלא יוכלו יגעו [תהלים ל"ו, ו'] בהשמים חסדך. (ט"ז) כטעם טרם [בראשית ב',ב'] ויכל אלקים ביום [שמות י"ב, ט"ו] אך ביום הראשון. (י"ז) כטעם אחרי [במדבר כ"ח, כ"ו] בשבעותיכם [דברי הימים-א י"ב, כ"ב] יום ביומו. (י"ח) תמור פ"א [תהלים ס"ח, כ"א] בזר עמים תמור פזר, כי בומ"פ ממוצא אחת הם מתחלפים. (י"ט) תמור מ"ם כמו [דברים ל"ג, כ"ט] נושע בד' גם כן מטעם הנזכר לעיל. (כ) תמור למ"ד [הושע י"ב, ז'] באלקיך תשוב. (כ"א) תמור ה"א [שמואל-ב א', כ"א] הרי בגלבוע. ועיין לעיל אות ז'. (כ"ב) תמור וי"ו. מטעם הנזכר לעיל אות י"ח-י"ט. (כ"ג) נוספת ללא צורך [ויקרא י"ג] ובמצנפת בד [ישעיה מ"ד, ד'] בבין חציר [משלי ט', ה'] לחמו בלחמי וכן במאוד מאוד, שנה בשנה, כפעם בפעם, והרבה. וכשתחובר למלת אשר מורה חסרון מלה כמו [בראשית כ"א, י"ז] באשר הוא שם רצה לומר במקום אשר [שם ל"ט, ט'] באשר את רצה לומר בסיבת אשר. ותחסר הבי"ת כמו [בראשית מ"ה, ט"ז] נשמע בית פרעה [הושע י"ד, ג'] פרים שפתינו [דברי הימים-א ב', ל'] סלד לא בנים:

ג. יבוא תמורת היו"ד הכ"ף והקו"ף, כי ארבעתם האותיות ג'כ"ק ממוצא אחת על כן יתחלפו. וידוע שיש בגימ"ל דגש ורפה. ושמעתי כי הגימ"ל הרפה הוא נקרא כמו יו"ד, והביא האומר ראיות לזה.

ד. יבוא תמורת האותיות טי"ת למ"ד נו"ן תי"ו, אשר חמישתם בני מוצא אחת. ובארמית יבוא, (א) תמורת ה"א, כמו, שותא דינוקא קריינא דאגרתא קדרא דשותפי.

(ב) תמורת שי"ן, אסא דקאי. פירוש, שקאי. וכן מאן דאית ליה. מאן דאמר. (ג) תמורת תי"ו התפעל [דניאל ג'] הזדמנתן תמורת התזמינתן.

ה. (א) ה"א הכינוי כמו שארה כסותה ועונתה והם במפיק. ובלא מפיק [ויקרא י"ג, ד'] ושערה לא הפך. (ב) סימן הנקבה גדולה גבורה [איכה א', ז'] זכרה ירושלים.

(ג) סימן הבנין הפעיל הפעל התפעל. (ד) ה"א המחלטת והוא כשיבוא כל המין בלשון יחיד כמו [בראשית ו', ה'] רעת האדם [קהלת ב', י"ד] החכם עיניו הה"א מורה על כללות המין. (ה) ה"א המייחדת והיא ה"א הידיעה כי לא תבוא ה"א על מין פרטי אם לא שהוא ידוע אם ממה שנזכר כבר [בראשית א', ד'] את האור, ואם ממה שניכר לחוש [שם כ"ז, כ"ב] הקול והידים, ואם מן המפורסמות [שם א', א'] השמים הארץ, ואם ממה שנודע בשכל [אסתר ג', ט"ו] הרצים יצאו שמובן שיש למלך רצים, או שמובן בכח המאמר שהדבר ישנו במציאות כמו [בראשית ו', ד'] הנפילים, או שניכר על ידי התוארים שאחר כך [במדבר י"ג] הארץ אשר ישים [דברים כ', ה'] האיש אשר בנה. ובדרך זה יאמר ה"א הידיעה אף על העתיד כמו [במדבר כ"ב] הדבר אשר שלחתנו [דברים כ"ה, ו'] הבכור אשר תלד. אבל [בראשית כ"ז, ז'] הביאי לי ציד לא יתכן הציד בהיותו פרטי ובלתי נודע. ובדרך הזרות נמצא ה"א הידיעה על מלת אחד עם היות הכונה פרטי ובלתי נודע כמו [בראשית מ"ב, כ"ז] ויפתח האחד [מלכים ב' ב] ויהי האחד. ודע כי התואר הנלוה אל המתואר והוא עמו ביחס אחד בתכונת נושא המאמר או בבחינת צדדי אז אם המתואר בית הלל אומרים גם התואר בית הלל אומרים כמו הדבר הגדול ההר הטוב הזה הארץ הטובה. [ועל דרך הזרות נמצא התואר בלא ה' עם היות המתואר בית הלל אומרים כמו [במדבר ח'] השכב אחד] אבל אם הוא בתכונת נשוא תהיה בלתי ה"א כמו והאבן גדולה היום גדול. ולא יתכן שתהיה מלה שניה בית הלל אומרים הידיעה אם הראשונה בלתה אלא אם כן כשתהיה המלה נודעה על ידי סמיכות ענין כמו חצר המשכן ווי העמודים ספר התורה חית השדה שבזה לא יבוא ה"א הידיעה על הראשון אלא על השני, ועל הזרות ימצא בשניהם כמו [יהושע ג', ט"ו] הארון הברית [ירמיה כ"ה, כ"ו] הממלכות הארץ שנדחקו שם המפרשים לפרש באמת כאילו חסרה תיבה. ועל שם עצם פרטי לא יצדק ה"א הידיעה אם לא בהצטרף יו"ד היחס כמו הראובני הגדי, ולא תוכל לומר הראובן הגד. אבל בשמות עצמים פרטים של אומות עיירות ונהרות יצדק הה"א בהיותם כוללים כמו החתי האמורי הכרמל והלבנון הירדן העי. ובשם התואר הנלוה לשם עצם פרטי אם הוא ביחס הנושא יבוא בית הלל אומרים כמו [מלכים-א א', א'] והמלך דוד. ועיין עוד בתוס' [כתובות ב' א] בענין ה"א הידיעה. (ו) ה"א הקריאה כמו [דברים ל"ב, א'] האזינו השמים [ירמיה ב', ל"א] הדור אתם. (ז) ה"א השאלה [בראשית כ"ט, ה'] הידעתם. (ח) ה"א התימה [שם י"ח, י"ד] היפלא. ויחובר עם מלת אם להפלגת התימה [איוב ו', י"ג] האם אין. (ט) ה"א המאמתת והיא ה"א התימה המתקיימת [שמואל-א ב', כ"ז] הנגלה נגליתי [ישעיה כ"ז, ז'] הכמכת מכהו. וכשחובר עם מלת לא יהיה גם כן מאמת היפך הוראת לא [יהושע א', ט'] הלא ציותיך. (י) תמור אשר כמו [בראשית ב', י"ג] הוא הסובב [יהושע י', כ"ד] ההלכו אתו [שמואל-א ט'] השוק והעליה ועבר מהבן [דברים ג' י"ג]. (י"א) תמור אל"ף [דברים ז'] הלה [תהלים ס', ד'] רפה תמור הלא רפא [שמואל-ב ג'] הושיע תמור אושיע, והוא בעבור השתוותם במוצא אחד כמו שנתבאר לעיל אצל אל"ף. (י"ב) תמור וי"ו [שמות ל"ב] ברעה תמור ברעו. מטעם התחלפות אהו"י שנתבאר לעיל אצל אל"ף (י"ג) תמור חי"ת. נמצא בדבר רז"ל הרבה. והיא מטעם הנזכר לעיל אות י"א. (י"ד) תמור יו"ד [נחום ב'] קול מלאככה תמור מלאככי, מטעם הנזכר לעיל אות י"ב. (ט"ו) תמור למ"ד בתחלתה ירושלמה מצרימה [גמ' יבמות י"ג ב']. (ט"ז) תמור עין מטעם הנזכר לעיל אות י"א-י"ג.

(י"ז) הנוספת כמו [תילים ל"ט] שמעה תפילתי [שם קל וחומר] נגדה נא [איכה ג'] מאין הפוגות. ותחסר, כמו [שמות ד'] מזה תמור מה זה. ותחסר ה"א השאלה [בראשית נ"ז] אתה זה בני. והתימה [איוב י"ט] אתי תלין. וכן הידיעה. וכן כולם. וה"א החסרה אחר אותיות ב' כ' ל' תבוא תנועתה על האות הקודמת כמו בשמים כטוב לנחותם, תמור בהשמים בהטוב להנחותם. וזו תחסר על הרוב והמעט שתתגלה:

ו. (א) וי"ו העיטוף והחבור, אם שם לשם כלוי ויהודא כסף וזהב. אם פעל לפעל, נשמרת ועשית. (ב) כטעם או המחלק [שמות כ"א] מכה אביו ואמו. (ג) כטעם אם [רות א'] וצמית והלכת [מלאכי א'] ואמרת במה. (ד) כטעם אעפ"כ [משלי ל'] ויכינו בקיץ [שמות כ"ב] ולא ישמרנו. (ה) כטעם אז לתשובת התנאי [ויקרא כ"ו] אם בחוקתי תלכו ונתתי [שם י"ג] אם נקבה תלד וטמאה. (ו) כטעם אז במשפט המצטרף [בראשית ו'] נח בן ת"ר שנה והמבול [שם י"ח] השמש יצא על הארץ ולוט בא. (ז) (ע"כ מכתי"ק)

(מאמר על מהות לשון הקודש מכתי"ק)